

AUTOBIOGRAFIJA: TEORIJSKI IZAZOVI¹

Autobiografija: književnopovijesni i književnoteorijski pregled

Riječ autobiografija pojavljuje se oko 1800. godine u engleskih pisaca ("Autobiography", Wordsworth, Soutey), da bi se u prvoj polovici devetnaestog stoljeća njezina upotreba ustalila i u Francuskoj, u smislu: pisati o vlastitom životu. Njemačku tradiciju začinje Herder (1796) inačicom "Selbstbiographie", istog značenja. Riječ autobiografija nastaje spajanjem grčkih oblika – pridjev *autós* (sam) dodaje se otprije postojećoj složenici biografija (*biographía* – pisati o životu), sastavljenoj od *bíos* (život) i *graféin* (pisati). Riječju autobiografija označavaju se tekstovi u kojima autor piše o vlastitom životu, što je djelomice blisko tada uobičajenoj memoarskoj praksi. Odvajajući se od biografije, autobiografija umjesto biografske relacije razdvojenosti autora i lika, subjekta i objekta pisanja, predočuje podudaranje tih dviju instanci. Teorija autobiografije upozorava na specifičnu tročlanost samog termina: čini se da su se tijekom povijesti autobiografskog pisanja mijenjali naglasci na svakom od pojedinih dijelova definicije: ja pišem svoj život (antika i srednjovjekovlje), ja pišem svoj život (renesansa, prosvjetiteljstvo, romantizam), ja pišem svoj život (moderna autobiografija). Povijest pojma autobiografija (dvije stotine godina) podudara se s idejom autobiografije kao posebne i odredive književne vrste moderne književnosti: nastanak samog pojma vremenski se poklapa s nastankom Rousseauovih *Ispovijesti*, koje se do danas smatraju rodotvornim djelom u povijesti žanra autobiografije. Međutim, s druge strane povijesni materijal pokazuje kako autobiografska praksa pisanja postoji i daleko prije nego što je stvoren sam pojam, od samih korijena indoeuropejske, pa onda antičke književnosti. Teoretičari autobiografije dijele se u dvije grupe: jedni (najutjecajniji među njima je Ph. Lejeune u svojoj prvoj teorijskoj fazi) smatraju da se o autobiografiji kao žanru može govoriti samo unutar određene književnopovijesne cjeline (od 1800. na dalje), s određenim pravilima, dok drugi (poput njemačkog povjesničara Georga Mischa) smatraju da možemo govoriti o postojanju autobiografije unazad tri tisuće godina, bez obzira što ti raniji tekstovi nisu bili zvani autobiografijama nego naslovljavani drugačijim, i to različitim imenima. Mischo poduhvat pisanja cjelovite povijesti autobiografije, zasniva se na idejama njemačkih klasika. Herder i Goethe su 1790. zamislili projekt stvaranja korpusa svih autobiografskih tekstova napisanih u svim vremenima i u svim zemljama, u čemu se trebalo pokazati progresivno oslobađanje ljudskog duha kroz povijest čovječanstva. Stvarajući korpus autobiografskih tekstova u povijesti zapadne kulture Misch obuhvaća različite književne i vanknjiževne žanrove. Autobiografiju predstavljaju na taj način svi tekstovi pisani u prvome licu, u kojima autor

¹ Budući je ovaj rad sintetske i pregledne naravi, u njemu se dijelom koristim prethodnim saznanjima i radovima koje sam objavila proteklih desetak godina. Svi naslovi navedeni su u bibliografiji. Sažetak teksta izložen je na međunarodnoj konferenciji „Slovenska autobiografija“, u aprilu 2009. u Ljubljani, a cjelina planirana za istoimenu zbornik.

govori sam o sebi: retoričke deklamacije, epigrami, lirska poezija, filozofske refleksije, eseji, molitve, solilokviji, ispovijesti, pisma, književno portretiranje, kronike i memoari, pripovijesti u prvom licu, autobiografski romani.

Žanr, diskurs, figura (od Ph. Lejeunea do P. de Mana)

Književna teorija u užem smislu pokušala je ograničiti definiciju autobiografije u analogiji spram drugih književnih žanrova. Francuski teoretičar Philippe Lejeune sedamdesetih je godina identificirao temeljna obilježja autobiografskih tekstova, koja mogu poslužiti kao žanrovska matrica s ograničenim historijskim dosegom – od romantizma do danas. Napuštajući polje samo tekstualnih određenja, Lejeune poseže za odnosom autora i čitatelja, te stvara ideju *autobiografskog ugovora*. U određivanju autobiografije Lejeune poistovjećuje autobiografiju s jedinim posebnim tipom, onim koji stavlja naglasak na postanak i razvoj osobnosti. Lejeune definira autobiografiju kao *retrospektivni prozni tekst u kome neka stvarna osoba pripovijeda vlastito življenje, naglašavajući svoj osobni život, a osobito povijest razvoja vlastite ličnosti*. Četiri su dakle temeljna određenja: pitanje pripovijedanja u prvome licu u prozi, odrediva tema, identitet autora i pripovjedača. Osnovnu ideju autobiografskog ugovora Lejeune postavlja putom tročlanog odnosa identiteta između pripovjedača, lika i autora koji se potpisuje na koricama knjiga. Upravo tim autorskim potpisom, vlastitim imenom, pisac presudno označava svoj tekst autobiografskim. Čitalačka recepcija ona je koja prepoznaje autobiografski ugovor koji joj se nudi. Radeći na povijesnom materijalu autobiografskih tekstova Lejeune je upozoravao da ne smijemo upasti u „zamku iluzije o povijesti žanra“, no njegovim se književnoteorijskim normama često suprotstavljaju filozofska uvjerenja da autobiografski tekstovi imaju posebno mjesto u razumijevanju procesa ljudske individuacije kroz stoljeća.

Očigledna nejedinstvenost formalnih obilježja autobiografije, njezina sklonost poprimanju različitih tekstualnih oblika (pripovjednih i nepripovjednih, proznih i stihovanih, literarnih i neliterarnih) navodi teoretičare na odustajanje od identifikacije temeljnih svojstava forme na osnovu kojih bi bilo moguće definirati autobiografiju kao književnu vrstu u užem smislu. Duhoviti komentar takvoj teorijskoj situaciji dao je početkom osamdesetih godina James Olney, ustvrdivši da svi misle kako znaju što je autobiografija, ali da se niti dva teoretičara ne mogu usuglasiti oko toga. Pojam autobiografije počinje se, stoga, od poststrukturalizma upotrebljavati u širem smislu, obuhvaćajući različite oblike koji se mogu podvesti u pojam autobiografskog diskursa. Također, radije nego o autobiografiji kao žanru, suvremeni književni teoretičari govore o autobiografskom činu (E. Bruss), autobiografskoj figuri (De Man), autobiografskom ugovoru (Lejeune), autobiografskoj aktivnosti (A. Fleishmann). Paul de Man radikalno tvrdi da autobiografija nije žanr ili modus, već figura čitanja ili razumijevanja koja se pojavljuje u određenom stupnju u svim tekstovima – autobiografsko tumačenje je, dakle, recepcijska mogućnost svih tekstova. Načelna razlika između De Mana i drugih teoretičara jest u tome što oni jedan pojam (pojam žanra) naprosto zamjenjuju drugim, zadržavajući referencijalnu ograničenost na niz već otprije identificiranih tekstova (kanoniziranih u povijesti autobiografije), dok De Man kategoriju *autobiografskog* proširuje na mogućnost svih tekstova. De Manova teorijska perspektiva

vremenski je sukladna promjenama u samoj autobiografskoj praksi, koja napušta tradicionalno kronološki uređeno pripovijedanje u prvom licu.

U drugoj polovici dvadesetog stoljeća dolazi do daljnjeg stupnja „demokratizacije“ autobiografskoga pisanja i „pravo na pripovijedanje“ o vlastitom životu dobivaju sve društvene skupine. Najbrojniji autori u posljednjim desetljećima dolaze iz redova sportaša, rockglazbenika, glumaca... Takav razvoj autobiografije prate suvremene teorije diskursa, koje u središtu svoga istraživanja imaju fenomen *pripovijedanja u svakodnevi* i raznolike oralne prakse autobiografskog diskursa. Autobiografija, pak, u samoj književnosti postaje poetički visoko vrednovanom formom, pa sve veći broj književnika, od modernizma do danas, oblikuje svoja djela miješajući fikcionalno i dokumentarno, izmišljeno i dogođeno, autobiografsko i romaneskno. Veliki romani modernizma, poput Joyceova *Portreta umjetnika u mladosti*, pa i *Uliksa*, te Proustova *Traganja za izgubljenim vremenom* nazivaju se često *autobiografskom prozom*, koja kombinira pripovijedanje u prvom licu, romaneskna obilježja i signale autobiografskog sadržaja. Različiti postupci pri transformaciji autobiografskog materijala govore u prilog poststrukturalističkoj tezi o nemogućnosti neposrednog samopredočavanja u tekstu. Stoga se danas, umjesto pojma autobiografskog romana, uobičajeno koristi termin *autofikcije*, koji naglašava problematičnost mimetičkog statusa autobiografije.

Teorije identiteta

Teorije identiteta, koje se razvijaju unutar istraživanja kulturalnih studija, predstavljaju jedan od ključnih teorijskih rukavaca za tumačenje autobiografskih tekstova osamdesetih i devedesetih godina. Iako analiza kulturologa S. Halla u prvome planu ima razmatranje kulturnih identiteta, što ponajprije znači kolektivnih identiteta nacije i roda, ona je u svojoj osnovi analogno primjenljiva i na pitanja konstitucije tzv. *osobnih identiteta u autobiografskim tekstovima*. Prva je zajednička osobina to što se identiteti konstituiraju u procesu reprezentacije, najčešće *pripovjednim posredovanjem jastva*, pri čemu – a to valja naglasiti – fikcionalnost toga procesa „ne umanjuje njegovu diskurzivnu, materijalnu ili političku učinkovitost“. Drugo – a na tome inzistiraju dominantne struje kako kulturalnih, tako i psihoanalitičkih i filozofskih studija – konstrukcija identiteta vrši se kroz razlike, to jest, kroz proces razlučivanja razlike. Identitet se, naime, „konstruira samo preko odnosa s Drugim, prema onome što mu nedostaje, prema onome što se zove *konstitutivna izvanjskost*“ (Hall 2001: 219).

Društvene igre isključivanja i uključivanja u proizvedene prostore kolektivnih identiteta nisu, dakle, posljedica „esencijalno“ postojećih osobina (bijelo, muško, crno, žensko) koje konstituiraju jastvo iznutra, već su dio uznemirujućega i neskladnoga procesa koji upućuje na *trajnu destabilizaciju* identiteta koja postoji u autobiografskim tekstovima. Budući da postoji „*proizvodnja jastva* kao objekta u svijetu, kao prakse samokonstituiranja, prepoznavanja i refleksije“, sljedeći je korak u teorijskoj percepciji toga jastva identifikacija njegove vanjske objektivnosti, to jest, njegove tjelesnosti. Na tragu Foucaultovih analiza viđenih kroz interpretacije Judith Butler u knjigama *Nevolje s rodom* i *Tijela koja nešto znače* razvoj ove teorijske perspektive vidi se u razmatranju pitanja identiteta, spola/roda i tijela. Kao i svaka druga vrsta identiteta, i spolni identitet nastaje u procesu, on nije norma sam po sebi nego je „dio regulativne prakse koju proizvodi“ i pomoću koje upravlja tijelima i *nadzire* ih (Butler upotrebljava Foucaultove termine iz *Nadzora i kazne*).

Teorijska perspektiva Judith Butler nadograđena je na feministička čitanja autobiografskog. Odnos autobiografskog i ženskog pisma, analitički se propituje od sedamdesetih godina. Ponekad definiran s razlikom u odnosu na pojam *žensko pisanje*, pojam ženskog pisma u nas je odavno već prestao značiti ono što je značio u svom originalnom porijeklu u okrilju feminističke kritike književnosti sedamdesetih godina i danas se, posebice u dnevnoj, novinskoj kritici, upotrebljava kao opći nazivnik za ženske autorice koje se bave već tradicionalno poimanim ženskim temama. Od H. Cixous taj se pojam razvija vezano uz djela „u kojima su autorice više ili manje svjesne svoje – i to ne samo spolne – specifičnosti, gdje one doista upisuju vlastitu različitost i to ne samo na tematskoj, nego i na tekstualnoj razini, te nastoje oivčiti svoju poziciju žene-subjekta-koji-piše“ (Šafranek, 1983: 7-28). Šafranek točno naznačuje tri razine prepoznavanja različitosti: spolna i kulturalna, tematske različitosti, različitost teksta/diskursa, koje se moraju susresti u tekstu da bismo ga mogli odrediti kao žensko pismo. U suvremenoj feminističkoj kritici danas je istovremeno u igri više pojmova: ženski tekst, feminilni tekst, feministički tekst, i njihove relacije nisu čvrsto međusobno ograđene. Na tragu Barthesa podvučena uloga čitatelja služi da bi se ponudila mogućnost čitanja svakoga teksta kao *feminističkog*, a ujedno i kao *autobiografskog*, što je predstavljalo jedan od radikalnih oblika feminističke kritike osamdesetih. Jedan od teorijskih termina skovanih u feminističkim teorijama autobiografije glasilo je: *auto-gine-grafija*.

Teorije tekstualnog samoprikazivanja i autofikcija

U književnosti dvadesetoga stoljeća, teško je izdvojiti autore koji nisu pisali o fenomenu raslojavanja jastva i pitanju identiteta. Pirandello, o tisućama maski koje nosimo. Valéry, o mnogobrojnim „ja“ koji se u nama nastanjuju. Proust, o unutrašnjoj disperziji vlastitoga bića kroz prošlost. Kafka, o nemogućnosti prepoznavanja i prihvaćanja sebe.

Identitet nije fiksna, čvrsta točka iz koje polazimo i kojoj se vraćamo, identitet je *kontinuirani proces*, proces stvaranja i razaranja, napuštanja staroga i uspostavljanja novoga. Identitet se stvara u procesu razlikovanja, stalnoga uspostavljanja identiteta sebe u odnosu na druge, jastva u odnosu na druga jastva kao i na prepoznatu drugost u vlastitome ja. Naše je biće skup različitih identiteta koji su u prošlosti nastajali i nestajali, izgrađivali se i razgrađivali. Zato je povijest našega bića – naše ja, ili Sartreovim riječima kazano: „*Ja sam onaj koji sam bio*“ – svi oni koji su bili ja, svi ja koje sam htio biti, svi oni ja koje jesam i koje ću htjeti biti.

Prakse književnog samoprikazivanja/samopredočavanja u književnoj se povijesti analiziraju od najranijih egipatskih nadgrobnih zapisa u prvome licu do recentne autobiografske literature. Pa ipak, najveći dio te kritičke prakse bavi se razvojem književnih oblika u posljednjih dvije stotine godina, od romantizma do kraja moderne. Aspekt pod kojim se analiziraju tekstovi precizno je odredio Paul Jay u knjizi *Being in the Text* (1984): radi se o identifikaciji različitih praksi samoprikazivanja u tekstovima u kojima se sami autori konstituiraju kao subjekti u vlastitim djelima. Dok iz filozofskog nasljeđa devetnaestog stoljeća Jay posize za Nietzscheovom kritikom subjekta, u razdoblju modernizma oslanja se na teorijske implikacije koje proizlaze iz samih književnih djela, prvenstveno Joycea i Prousta. Njihov fikcionalni način samoprikazivanja jedna je od mogućih autobiografskih strategija, drugovrsne predstavljaju, primjerice strukturalna ironija *Sartor Resartusa*, fragmentarna struktura i sistemska dekonstrukcija Barthesova tipa ili klasičniji biografsko-narativan način.

O kojoj god da je autobiografskoj strategiji riječ, njihova je strukturalna funkcija identična – naknadno konstituiranje „istine života“ nije posljedica vjerodostojnog automatizma mehanizma sjećanja, već se ispostavlja kao tvorba fikcionalnoga, kao proces fikcionalizacije jastva. Barthes predstavlja vrhunac evolucije samoprikazivačkih strategija upravo time što napušta polje psihološkoga (zacrtno u devetnaestom stoljeću) u korist „svjesnog filozofskog i dekonstrukcijskog samo-predočavanja“ na temelju psihoanalitičkih teorija druge polovice dvadesetoga stoljeća.

Ograničenost pojma autobiografije (koji izrazito zaziva referencijalni odnos prema stvarnosti), pisci i teoretičari sedamdesetih su godina pokušali nadvladati konstrukcijom termina *autofikcija*. Njegov je tvorac francuski pisac Serge Doubrovsky, a teorijske konzekvencije izveli su Roland Barthes i Gérard Genette: *autofikcijom* naziva se tekst u kojemu je izravno potcrtana fikcionalnost stvorenoga jastva, činjenica da je tekstualno jastvo jedno *fiktivno biće*. Ako je u klasičnoj autobiografiji izražena usmjerenost na prikazivanje stvarnoga jastva, autofikcija se koncentrira na proces tekstualne proizvodnje, dakle, na sam proces iskazivanja/pisanja i pripovjednog ustrojstva. Pojednostavljeno rečeno, autobiografija nam govori: „ja pišem svoj život“, a autofikcija „ja živim svoje pisanje“.

Folkloristika, teorija usmenosti i koncept „priče o životu“

Treća teorijska perspektiva tumačenja autobiografskih tekstova zasniva se na folklorističkim teorijama i analizama pripovijedanja u svakodnevnom životu. U radu „Tekstualizacija sebstva u životnoj priči“ Chanfrault-Duchet (2000: 6 i d.) identificira trostruku shemu u načinu njihove proizvodnje:

1. proces narativizacije: organizacija događaja i činjenica;²
2. proces fikcionalizacije: s onu stranu referencijalnog i stvarnog, subjekt se u pripovijedanju prikazuje kao koherentni karakter unutar svijeta označitelja;
3. proces tekstualizacije: autobiografski diskurs pretendira da samoga sebe konstitui-
ra kao zatvoreni značenjski sustav, kao tekst *per se*.

Iako se usmena praksa *životnih priča* izunutra opire ovoj shemi (zbog nametnutog procesa proizvodnje sustava tekstualizacije), pisana autobiografska praksa u njoj prepoznaje osnovne mehanizme svojega nastanka. Naravno da ovakva ogoljela shema daje bazičnu strukturu, te da različite autobiografske prakse na različite načine transformiraju te osnovne mehanizme.

Autoetnografija i autobiografski diskurs u znanosti

Na folkloristička istraživanja nadovezuju se i mogućnosti čitanja/pisanja znanstvenih tekstova u autobiografskom ključu. Termin „autoetnografija“ prvi put je upotrijebio kulturni antropolog David Hayano 1979. godine,³ otvarajući tako niz osporavateljskih tekstova

² S obzirom da se u analizi koncentrira prvenstveno na načela organizacije životnih priča, autorica potcrtava sheme kauzalnog i kronološkog pripovijedanja.

³ U području hrvatskih književnoznanstvenih istraživanja o srazu autobiografskog, etnografskog i književnosti, kao inicijalni znanstveni rad novije generacije istraživača možemo navesti diplomski rad Ane Tomljenović pod naslovom *Čitanje po šavovima: autobiografski diskurs znanstvenog teksta*, obranjen na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2007. U samom području, pak, temeljnim radom ostaje studija

koji se obračunavaju s iluzijama o znanstvenoj objektivnosti, posebno kad je riječ o antropološkim istraživanjima koja su vezana za terenski rad, tj. uz neposredan susret s tzv. znanstvenim materijalom, koji je, zapravo, *drugi čovjek*. Etnologija osamdesetih i devedesetih godina gotovo da obrće tradicionalnu predodžbu o objektivnom znanstveniku, koristeći termine što u istraživački pristup upisuju emotivnost i subjektivnost. Tomljenović iz novije generacije istraživača izdvaja autore tj. praktičare/praktičarke autoetnografske prakse, kao što su Ruth Behar, Carolyn Ellis, Susan Krieger, Laurel Richardson, Carlo Rambo Ronai. Njihov se rad osviješteno bavi analizom istraživačkog jastva, koje – sukladno kulturnim teorijama identiteta – upozorava na vlastitu nestabilnost, promjenljivost, sklonost uzimanju maski – ukratko, koje izmiče teoriji autoidentiteta kao stabilne fiksacije što jamči nepristranost i objektivnost istraživanja. Isprepletenost tradicionalno odvojenih subjekta i objekta istraživanja tako se ispostavlja kao nužnost novih disciplina, budući da one ne samo da „uračunavaju“ Drugoga u svoju tekstualnu praksu, već upravo svoju analitičku energiju usmjeravaju u ispitivanje efekata koji nastaju u srazu dvaju ili više subjekata u auto-etnografskim istraživanjima.

Autobiografija kao svjedočenje

Teorija diskursa, etnološka i književna teorija, upozoravaju na razlike u značenju između *svjedočanstva* i *svjedočenja*, odnosno, između historiografsko-dokumentarističkog svjedočanstva s jedne, i književnog svjedočenja (*testimonial literature*) s druge strane. Diskurzivna praksa svjedočenja tako klizi između polova „usmenog kazivanja i pisanog prikazivanja, između mimetičkog i dijegetskog prikazivanja, između priopćavanja i ispovjednih refleksija, između pripovjedne rekonstrukcije prošlog i sadašnjeg identiteta svjedoka, između dokumentarističkog i umjetničkog, između historiografskog i publicističkog diskursa, između vjerodostojnog i skeptičnog, između cjelovitog i fragmentarnog, između pouzdanog i nevjerovatnog, između izrecivog i neizrecivog“ (Jambrešić Kirin 1999: 75).

Svjedočanstvo, kao poseban diskurzivni oblik, i svjedočenje, kao posebna diskurzivna praksa, pojavljuju se u različitim komunikacijskim situacijama i s različitim svrhama/funkcijama, ne pripadaju samo području historiografije i eventualno književnosti. Značajno područje uporabe svjedočenja i svjedočanstva pripada pravnoj znanosti i pravnoj praksi, u kojoj *vjerodostojni svjedoci* predstavljaju neizostavni dio svakoga pravnog postupka. U folkloristici, pak, svjedočenjem nazivaju jedan od „oblika usmenog posredovanja pamćenja, u kojem se u protuslovlju nalaze subjektivno i objektivno, pojedinačno i opće“ (Jambrešić Kirin 1999: 23). Na prvi pogled, smatra Jambrešić Kirin moglo bi se reći da je svjedočenje „osnovni oblik izvještaja o stvarnosti“ u kojem još nije došlo do razdvajanja privatnog i kolektivnog iskustva, osobnog i onoga što je važno za zajednicu. Zbog socijalnih funkcija koje podrazumijeva i na sebe preuzima svjedočenje, jasno je da ne mogu sva osobna i pojedinačna iskustva dobiti status u zajednici verificiranog i ovjerenog svjedočanstva. Analizirajući osobine svjedočanstva i svjedočenja, ono što možemo nazvati, testimonijalnim diskursom, Shoshana Felman je u knjizi *Crisis of Witnessing* naglasila komunikacijski,

---

Mirne Velčić iz 1991: *Otisak priče. Intertekstualno proučavanje autobiografije*, koja je otvorila analitički interes prema autoanalizi znanstvenog, posebnog etnološkog diskursa.

posebno apelativni element svjedočenja: „*Svjedočiti ne znači jednostavno pripovijedati već i obvezati se, i obvezati druge pripovijedanjem: preuzeti odgovornost – govorom – za povijest ili za istinu jednog događaja, za nešto što, po definiciji nadilazi osobno jer ima opću vrijednost i posljedice*“ (Felman, prema Jambrešić Kirin 1999: 27).

Svjedočanstvo se, prema Felmanovoj, nalazi u rascijepu između svoje obveze i zadatka da prikaže istinite činjenice o nekom događaju (pa tako poroti omogućiti objektivnu odluku), a s druge strane, svoje *literarne izazovnosti*, koja svjedočanstva čini jedinstvenim i neponovljivim tekstovima. Etički i moralni aspekti vezani su uz praksu svjedočenja, od javne zakletve na istinu kad se svjedoči pred sudom ili porotom, do unutarnjeg *obvezivanja na istinu* kad pojedinac svjedoči o događajima o kojima *želi posvjedočiti*. „Literaturu svjedočenja od ‘klasične’ autobiografske proze razlikuje naglašena apelativna funkcija koja nastoji u naslovljeniku pobuditi svijest o njegovoj društvenoj ulozi svjedoka tuđeg svjedočenja“ (Jambrešić Kirin: 271).

Etički učinak autobiografskog pisma (Paul Ricoeur)

Na etičko čitanje autobiografskog teksta svjedočanstva možemo nadovezati i razmatranja autobiografije u kontekstu opusa Paula Ricoeura. Paul Ricoeur, francuski filozof i teoretičar, poznat je po djelima *Živa metafora* i *Vrijeme i priča*, koja su bila izuzetno dobro recipirana od strane (u tom trenutku prilično dezorijentirane) književne teorije i naratologije, no ona istovremeno prelaze granice analize književnog područja. Posljednji tom *Vremena i priče* posvećen je ukrštanju prostora fikcije i prostora povijesti i historije, pripovijesti i povijesti, što predstavlja područje autobiografskog. Ricoeurovo razumijevanje vremena i priče u teorijskom smislu započinje s fenomenološkim iskustvom svakodnevnoga vremena, a završava s njegovom refiguracijom u povijesnom vremenu. Ricoeur se ne zadovoljava samo već ubičajenom tvrdnjom da historiografija koristi narativne modele i idejom zapleta intervenira u „događajnu prošlost“, već inzistira da je razumijevanje povijesti u osnovi vezano za naše razumijevanje sadašnje stvarnosti. Iz više stotina stranica analitičkog diskursa, aporetičkih rasprava i naratoloških modela, Ricoeur iz *Vremena i priče* ponovo izlazi kao hermeneutičar, njega zanima razumijevanje povijesti, način na koji se naša sadašnjost upisuje, s pomoću sjećanja, u razumijevanje prošlosti. Upravo su autobiografski tekstovi oni u kojima se ukrštaju ključni Ricoeurovi pojmovi (fikcija i referencija, povijest i pripovijest, odnos prošlosti i sadašnjosti u pripovijedanju).

Na koncu Ricoeurova i po opsegu i po značaju velikoga opusa, stoje tri naslova, knjige *Soi-même comme un autre* (1990), *La mémoire, l'histoire, l'oubli* (2000) i *Parcours de la reconnaissance* (2004). U vremenu teorijske smrti autora i subjekta, i njihova razvlašćivanja od djela i jezika, Ricoeur iznova traži preispitavanje filozofijskih uvjeta za ideju *čovjeka*: od kartezijanskog *cogito*, preko ideje individuumu i identiteta, do etičke konstrukcije ljudskog djelovanja. Vraćajući se djelomice kartezijanskoj tradiciji, on zagovara ponovno uspostavljanje subjekta znanja i subjekta govora, ali uračunavajući u njih teorijsko iskustvo identiteta kao *identiteta drugog*. No, konačni smisao za Ricoeura predstavlja ideja djelatnog etičkog subjekta, oslobođenog ikakve pragmatičke zadaće. U tom je smislu autobiografsko pisanje primjerna praksa etičkog subjekta koji je usmjeren na samoispitivanje te, istovremeno, svojim autobiografskim pismom, ulazi u mrežu – odgovorno uspostavljenih – socijalnih odnosa.

Literatura

- Arcel, Libby Tata & Šimunković, Tocilj Gorana, ur. (1998): *War violence, Trauma and the Coping Process. Armed conflict in Europe and survivor response*, Zagreb: Nakladništvo Lumin
- Arendt, Hannah (2000): „Eichmann u Jeruzalemu. Izvještaj o banalnosti zla“, *Europski glasnik* 5, Zagreb
- Barett, Deidre (2001): *Trauma and Dreams*, Cambridge – Massachutes – London: Harvard University Press
- Butler, Judith, (1990): *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, London – New York: Routledge
- Butler, Judith (1993): *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*, London – New York: Routledge
- Chanfrault-Duchet, Marie-Francoise (2000): "Textualisation of the self and gender identity in the life-story", u: Cosslett, Tess & Lury, Celia & Summerfield, Penny, *Feminism and Autobiography. Texts, Theories, Methods*, New York – London: Routledge
- Du Gay, Paul & Evans, Jessica & Redman, Peter, ur. (2000): *Identity: a Reader*, London: SAGE Publications Ltd.
- Didier, Beatrice (1981): *L'écriture-femme*, Paris: PUF
- Felman, Shoshana & Dori Laub (1992): *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis and History*, New York – London: Routledge
- Goffman, Erving, (1969): *The Presentation of Self in Everyday Life*, London – New York: Penguin
- Hall, Stuart (2001): „Kome treba 'identitet'?“, *Reč*, br. 64, Beograd: B92
- Jambrešić Kirin, Renata (1999): *Svjedočenja o domovinskom ratu i izbjeglištvu: književnoteorijski i kulturnoantropološki aspekti*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu
- Jay, Paul (1984): *Being in the Text*, Ithaca – London: Cornell University Press
- Lejeune, Phillipe (1975): *Le pacte autobiographique*, Paris: Seuil
- Man, Paul de (1979): "Autobiography as De-facement", *MLN*, 94, 5, Comparative Literature, str. 919-930, Baltimore: The Johns Hopkins University Press
- Marcus, Laura (1994): *Auto/biographical Discourses*, Manchester – New York: Manchester University Press
- Nussbaum, Felicity (1989): *The Autobiographical Subject: Gender and Ideology in Eighteen-Century England*, Baltimore: John Hopkins University Press
- Okely, Judith (2001): "Anthropology and autobiography: Participatory experience and embodied knowledge", u: Okely, Judith & Callaway, Hellen (ur.), *Anthropology & Autobiography*, str. 1-28, London – New York: Routledge
- Olney, James, ur. (1980): *Autobiography, Essays Theoretical and Critical*, Princeton: Princeton UP
- Ricoeur, Paul (2000): *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, Paris: Seuil
- Smith, Sidonie & Watson, Julia, ur. (1996): *Getting a Life. Everyday Uses of Autobiography*, Minneapolis – London: University of Minnesota Press
- Šafranek, Ingrid (1999): „Paradoksalno tijelo-tekst kod Marguerite Duras“, u: Bartlett, Đurđa, ur.: *Tijelo u tranziciji*, Zagreb: Tekstilno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za dizajn tekstila i odjeće
- Tomljenović, Ana (2007): *Čitanje po šavovima. Autobiografičnost znanstvenog teksta*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet
- Velčić, Mirna (1991): *Otisak priče. Intertekstualno proučavanje autobiografije*, Zagreb: August Cesarec
- Zlataar, Andrea (1998): *Autobiografija u Hrvatskoj*, Zagreb: Matica hrvatska
- Zlataar, Andrea (2000): *Ispovijest i životopis. Srednjovjekovna autobiografija*, Zagreb: Antibarbarus
- Zlataar, Andrea (2004): *Tekst, tijelo, trauma*, Zagreb: Naklada Ljevak